

A „rögeszmezsere” asztaltársaság Id. Biernaczky Szilárd emlékirataiból

---

Előzetes megjegyzések:

Szeretném a kedves leendő olvasók tudtára adni, hogy sok-sok év óta szándékozom kiadni nagyapám, id. Biernaczky Szilárd memoárjait (*A bankigazgatók is emberek. Egy magyar polgár életútja – 1886–1971 – Emlékek, írások, levelek és iratok*, kb. 500 oldal), amelyet kitelepítéséből hazatérve, 1953–1954-ben vetett papírra, de hiába alapítottam kiadót, fennállása idején a mintegy 200 kötet közé sosem fért be financiai eszközök híján a megjelenítése, mivel a megszólított lehetséges támogatók (köztük – hiszen nagyapám a húszas-harmincas években árvafiúból alkalmazott bankigazgatói rangra emelkedett – még a Bankszövetség is sorra került) sosem méltatták ezt a különleges emberséggel átitatott emlékiratot figyelemre. Bár a húszegynéhány kékfedeles irkába lejegyzett „történelem”, amely mindmáig is legbecesebb családi emlékeim közé tartozik (irkákkal és a benne foglaltakkal egyetemben), minden bizonnyal megérdemli az utókor figyelmét.

A fejezetek közül most azt kívánom közre adni a *Valóság* hasábjain, amely a két világháború közötti szellemi műhelyek egyikét idézi elénk. Azt, amelyet a szakirodalomból a *Napkeleti Bölcsék Társaságaként* ismerünk (Vigh Károly emlegeti sokat Bajcsy Zsilinszkyről szóló írásaiban), de amelyet azonban maguk között a legnagyobbszerepű magyar szellemekre oly jellemző önironia jegyében (lásd id. B. Sz. itt közreadott feljegyzését) egészen másképpen, mégpedig *rögeszmezsere társaságnak* becéztek akkoriban.

Id. B. Sz. egyébként ötévesen lett árva. Tizennyolc éves koráig a Mayer Ferenc tábornok alapította Árvaházban nevelkedett (lásd a derék alapító mellszobrát a mai XII. ker. Városmajor utca 31. alatti Pannonia Sacra Katolikus Általános Iskola előkertjében), miközben a Toldy Gimnáziumban végezte a középiskoláit. Majd a nagy múltú Pesti Magyar Kereskedelmi Bankba került, ahol korán elhunyt apja (B. Zsigmond, 1854–1892) is alkalmazásban állt (1880–1892). És a továbbiakban banki alkalmazottként (időnként munkahelyeket váltva és persze a ranglétrán emelkedve, lásd: Lloyd Bank, Pénzügyintézet Központ, Magyar Leszámitoló és Pénzváltó Bank, 1921 és 1949 között) vált a Társaság tagjává, Bajcsy-Zsilinszky és sokan mások barátjává.

Zsilinszkyvel való kapcsolata idővel aktív formát öltött, hiszen (bár jelen emlékezés szövegében szerénykedik), a *Nemzeti Radikalizmus*-ban olvasható, földreformra és más gazdasági kérdésekre vonatkozó megoldásokat ő dolgozta ki, és írta meg (fennmaradt egy egyébként *Zsilinszky által B. Sz.-nek, munkatársának* ajánlott példány, amelyben id. B. Sz. kijelölte az általa írt részeket, ezek kiemelt formában az Emlékirat kéziratos teljes szövegében megtalálhatóak).

Id. B. Sz. munkáján és a Társaságon kívül a sakk és a sportok (vízi sportok, futball, tenisz) szerelmese, egy időben a Magyar Sakkszövetség elnöke, Hajós Alfréd és Maróczy Géza barátja volt. A *Magyar Pénzügyintézet Sportegyletek Ligája*-ban ugyancsak többször is az elnökségig viszi a húszas-harmincas években, és szerkeszti hosszú időn át a *Banksportot* (az utolsó években fiával, az 1956-ban Angliába emigrált B. Pállal együtt).

A háború alatt mint a PTOE – Pénzügyintézet Tisztviselők Országos Egyesülete (a pénzügyintézeti dolgozók szakszervezeteként működött) alelnöke, és ebben a minőségében (még

a veszélyes időkben is, tehát a német megszállást követően) pénzzel (igen jelentős összeggel, mintegy 60 000 pengővel) és hamisított okmányokkal segíti az üldözötteket.

Az ötvenes évek életét és pályafutását örökre derékba töri. Mind bizonytalanabb revizori jellegű állások (előbb Országos Tervhivatal, majd Vízépítő Nemzeti Vállalat, itt is, ott is néhány hónapig) a kitelepítés következik (1951. június: egy könnyűvérű szomszéd nőcske bosszúból tett feljelentése alapján, akit nagyanyám nem hagyott este nyolc óra után a Csalogány utcai lakásban telefonálni...). Első kijelölt lakhelyéről, a határszélről (ahol majd három hónapot egy disznóólban töltöttek), végül távoli rokonokhoz Jászszentandrásra kerülve 8 dioptriás szemüveggel milliméter papírra gobelin-terveket készít, ebből tartja fenn jómaga és felesége életét (a munkát lánya nevéen végzi, hiszen ő ahhoz közvetlenül nem juthatott volna hozzá.).

A száműzetésből (1953. augusztus) visszatérve írja meg memoárjait, amelyeknek utolsó sorai a fegyelmezett személyiség burkát áttörve az idős korban átélt trauma támasztotta pillanatnyi elkeseredettségéről és tanácstalanságról vallanak. De tovább kell dolgoznia, mert a nyugdíjat megtagadják tőle. Az Orvosegyetem pénztárában ellenőrként tölt el még tíz évet, és hatvanévi szolgálat után havi 700 forinttal megy nyugdíjba.

Élete, mindig mosoly mögé rejtett küzdelme a napi élettel, valamint gyermekei, unokái örömeire egész életén át megmaradt bölcs derűje mindannyiunk számára követendő példa lehet. Utolsó éveit az itthoni mind nagyobb család (három gyermek és párjaik, kilenc unoka) hétköznapi és az Angliába emigrált nagyobbik fiához való többszöri kiutazásai tették teljessé.

ifj. Biernaczky Szilárd, az unoka

Szerkesztési megjegyzés: Id. B. Sz. emlékezésében hivatkozik két írására, amelyek Bajcsy-Zsilinszky lapjában, az *Előőr*sben jelentek meg, és amelyeket még ő maga beillesztett memoárjai kéziratába, mégpedig az itt közreadott fejezet végére. E szerzői elhatározás jegyében, és mivel úgy érezzük, ezek az írások ma is figyelmet érdemlő gondolatokat, javaslatokat fogalmaznak meg, ezúttal is az itt közölt fejezet végére illesztjük.

[(EMLÉKIRAT, 9. fejezet)]

Valahol már említettem, hogy szerény tagja voltam egy olyan társaságnak, amelyben helyet foglalt a húszas és harmincas évek néhány nagyszerű személyisége.

Azzal kezdem, hogyan kerültem bele ebbe a társaságba. Az út kissé kanyargós, de közben más szempontból lehet érdekes.

1925-ben Szabados István barátommal és revizortársammal jártuk a Nagyunságot. Délben is, este is volt időnk beszélgetni. Pista barátomat az akkor divatos parasztkérdés és a földreformtervek érdekelték. Keveselte a kormány intézkedéseit. Én a gazdasági összefüggésekről, nemzetközi piacszerzési lehetőségekről beszéltem.

Barátom úgy vélte, hogy elegendő valamely elterjedt napilapban néhány jó cikk. Ezek felkeltik az érdeklődést, a közvélemény követelni fog, és a kormány észre tér. Túlságosan egyszerű elképzelés, bár egy bizonyos húsvéti cikk csinált már fordulatot hazánk történelmében.

Éjszakába nyúló beszélgetéseink során került szóba Bajcsy-Zsilinszky Endre és lapja, az *Előőr*s. Mutatott is az én barátom egy-két számot, és úgy éreztem, hogy ha néha kissé álmokat kergető is, de aki szerkeszti, jó magyar ember. Pista elmondta, hogy Bajcsy-

Zsilinszky Endre pártot akar szervezni, és programját könyvben adja ki. A földreform pénzügyi lebonyolításához – persze csak a tervhez – keres bankszakembert. Rám célzott, és faggatott, hogyan oldanám meg én egy olyan kisajátítási eljárás módját, amelyben a földet leadó nagybirtokosok is kapnak méltányos megváltást. Az volt akkor a nézetem, hogy Magyarországnak szüksége van a búzagyárakra, a jól gazdálkodó nagybirtokra, mert csak az tud exportra alkalmas minőséget kellő mennyiségben termelni. De Pista kedvéért kész voltam arra – ha meghagy belőlük valamit –, adok egy olyan tippet, amely a törlesztéses kölcsönökhöz, illetve az ellentételező záloglevelekhez hasonlít.

(Könnyebb megértés végett elmondom, hogy az 1914 előtti időkben százmilliókra menő és évi azonos, a törlesztést és kamatot magába foglaló összegekkel törlesztett úgynevezett amortizációs kölcsönöket folyósítottak a bankok mezőgazdasági ingatlanokra vagy bérházakra, és a hozzá szükséges tőkét nagyrészt a külföldi pénzpiacokon záloglevelek kibocsátásával és eladásával szerezték. A záloglevelek fix kamatozásúak voltak, és amilyen mértékben törlesztették az adósok a tőkét, a bankok sorsolás útján ugyanannyi záloglevelet váltottak vissza névértéken. Csak az érdekesség kedvéért említem, hogy 1920-ban Magyarország ilyen eredetű külföldi adóssága kb. 4 milliárd korona volt.)

Kérésére kidolgoztam a számtani részt. Ma persze már idejét múlt, de röviden elmondom.

Úgy gondoltam el, hogy a földet nyerők – tudván azt, hogy a magyar paraszt csak azt a földet érzi a magáénak, amelyért fizetett – megveszik azt. Fizetik pedig egy huszonöt éves amortizációs kölcsön formájában a vételár évi 4 százalékával a kamatot és tőkét. A régi birtokos ugyancsak huszonöt év alatt kapja meg a vételárát. Ámde, ha a vételár azonos az eladónak juttatandó összeggel, és a kamatláb is azonos a vevő terhére számítással, kit terhel a lebonyolítás nem csekély költsége? Aztán, hogyan állapítjuk meg a földek értékét?

Kiagyaltam tehát a következőt. A földek értékének hatványkitevője a telekkönyvekben is feltüntetett kataszteri tiszta jövedelem. De ezt nem túlságosan tárgyilagosan állapították meg, és nem a föld minősége alapján vezették fel a telekkönyvi B. lapra, hanem a nagybirtokosok, befolyásuk révén alacsonyabb kulcsot írtak be, mint a kisparaszt, viszont a nagybirtok az eredetileg jogosan alacsonyabb indexszámú legelőkből jó szántóföldet is csinált. A kaszálókból és legelőkből is jó szántóföld lett az évek során, de az alacsony indexszámot nem emelték fel, és ezzel az adómegettakarítás még nagyobb lett. Tehát azt mondtam, hogy a régi tulajdonos a régi kataszteri tiszta jövedelem bizonyos szorzata alapján kapja a vételárát, az átvevők részére pedig újból osztályozzuk a földeket, és az új kataszteri tiszta jövedelem alapján állapítsuk meg az árat. Indokoltam ezt azzal is, hogy az igazságtalanul alacsony indexszám alapján a nagybirtok a kataszteri tiszta jövedelemhez igazodó alacsonyabb adózás révén 35 év alatt az adón megkereste a föld árát! Ezt aztán egy amortizációs kölcsönszámító matematikussal ki is számítottam. Ezer hold 35 év alatt másfél millió pengőt keresett ekként, ami azt jelenti, hogy holdanként átlag 1500 pengőt. Ennyi volt abban az időben egy hold föld átlagos ára.

Kaptam így egy olcsó árat, amit a régi birtokos kap, és egy valamivel magasabbat, amelyet az új gazda fizet. Mindkettőnél az évi 4 százalékban benne van a kamat és a tőkehányad. Ez pusztán haladványszámítás. Azt is hozzáfűztem, hogy a régi birtokos eladhatja járadékát, és bérházat vehet rajta, vagy valamely iparvállalatnál vállalhat érdekeltséget, tehát nem teszem koldussá. Ha pedig lesz olyan, aki a járulékot feléli, és 25 év után nincs semmije, csak saját magának tehet szemrehányást. A kétféle vételárból eredő töketöbbletet részben a biztosított intézetekkel finanszírozatom, részben a birtokok felszerelésére kölcsön adom az új gazdáknak.

Pista barátom összehozott Bajcsy-Zsilinszky Endrével. Az első estén elmondtam elgondolásomat. Bandi talán valami bankigazgatói ravaszságot sejtett mögötte, és elég

hangosan vitatkoztunk. Végül mégis megértettük egymást, és ő belátta, hogy valóban egy ilyenfajta konstrukció alkalmas arra, hogy a pénzpiacon se okozzon bajt. Megkért, hogy írásban is dolgozzam ki. Megtörtént, és a *Nemzeti Radikalizmus* című könyvébe így is került bele.

Régi kabalám szerint, akivel összeveszés volt az ismeretség kezdete, azzal mindig jó barátok lettünk. Így történt Bandival is. És ma is csak könnyes szemmel tudok reá emlékezni. Igazi férfi volt, igazi jó barát és igaz magyar ember.

Az első találkozás továbbiakat vont maga után, és Bandi hívott, hogy vasárnap délelőtt-ként a krisztinavárosi Philadelphia kávéházban találkozzunk. Itt szokott ő találkozni baráti körével.

A kör állandó tagjai a következők voltak:

Pethő Sándor. Történelem tanárnak indult, de akkoriban a még nem nyilas *Magyarság* vasárnapi vezércikk írójaként működött. Velem egyidős, szép szál magyar ember. Hihetetlenül olvasott, három-négy idegen nyelven folyékonyan beszélt, és cikkei néha Deák Ferenc híres hűsvéti cikkéhez hasonló feltűnést keltettek.

Még az első világháború előtt adta ki a Pallas nyomda és könyvkiadó tizenhat kötetes lexikonát. A magyar történelemre vonatkozó adatokat Pethő dolgozta bele, de az M-betűnél Pethő munkája megszakadt, mert Tisza István miniszterelnöknek nem tetszett a *Magyarország történelme* címszó alatt megjelent rész felfogása. Csak elküldték a lexikontól Sándort, de más baja nem lett.

Ajtay József dr., közigazgatási bíró. Korábban a Pénzügyminisztériumban volt miniszteri tanácsos. A Pénzügyminisztériumot egy anekdotába illő eset miatt kellett elhagynia. Hegedüs Loránt pénzügyministersége idején Ajtay a *Magyarság* szerkesztőségében a szokásos szerkesztőségi vita során darabokra szedte Hegedüs szimfóniáit. Egyik újságíró a háta mögött jegyezte Ajtaynak a vita során kifejtett érveit, és vasárnap – Ajtay nevével jelezve – az elég éles bíráló meg is jelent. Konsternáció! Hegedüs magához hívatta Józsi bácsit, és szemére vetette, hogy a saját miniszterét így levágta. Józsi bácsi hiába szabadkozott, Hegedüs nem hitt neki. Józsi bácsit aztán felfelé buktatták, és így lett a legfőbb magyar közjogi bíróság tagja. Kiválóan képzett közgazda volt, és cikkei széles körökben keltettek visszhangot.

Mint ember a legbájosabbak egyike. Szelíd humorú, csendes, mindent megértő és mindent megbocsátó. Büszke csak székely származására volt, de elismerte, hogy a többi magyar törzs is adott néhány jó embert a hazának.

Tombor Jenő nyugalmazott ezredes, az 1919. évi Csehszlovákia ellen vezetett háború vezérkari főnöke volt. Katonai tudása mellett kiváló vegyész. Részese a Múzeum körút és Baross utca sarkán egykor létező gyógyszertárnak is. Emlékszem vele kapcsolatban arra is, hogy amikor 1937-ben a fővárosi gázműveket vizsgáltam, olyan vegyész kérdéseket tett fel, hogy csak csodálkozni tudtam. Az érdekelte többek között, mekkora a gázgyártás melléktermékeként keletkező kátrány mennyisége, mert egy Magyarországon létesítendő anilinfesték gyár tervei foglalkoztatták. Sajnos, ő egymagában nem volt elég ahhoz, hogy a magyar vegyészek lepipálhassák a Leverkusenben dolgozó I. G. Farbenwerke világcéget. A *Magyarság*ba írt katonai cikkeket, amelyek Angliában vagy Németországban a legfőbb vezérkarba juttathatták volna, de Magyarországon...?

Huberth István kiváló kohómérnök, abban az időben a Gyáriparosok Országos Szövetségének egyik igazgatója, azaz valójában tanácsadó szakembere. Száraz és szelímes humorát mindig élveztem. Sok évvel később 1949-ben, mindketten az Országos Árhivatal megbízásából az ózdi kohóműveket vizsgáltuk. Pompásan tudtunk összedolgozni, csak azon vitatkoztunk néha, hogy nem helyes a szorzások és osztások eredményét

valahol öt hellyel a tizedesponttól jobbra felfelé kerekíteni.

Keresztes Artúr tábornok egyik drága osztálytársamnak, Keresztes Ákosnak volt a bátyja. Már ezért is szerettem ezt az okos embert.

Huszár Károly, az 1919–1920-as évek volt miniszterelnöke ritkán szólt bele mindenféle vitánkba, de mindig meglepett tárgyilagosságával és magas szempontjaival. Mondanom sem kell, hogy sok-sok kedves politikai anekdotát mondott el miniszterelnöksége idejéből.

Baráti Huszár Aladár, korábban Esztergom megye főispánja, az OTI-nak lett elnöke. Meggyőződéssel és hévvel vitatkozni, de mégis mindvégig megőrizni a magyar úri magatartást, csak ő tudta. (A németek Mauthausenbe hurcolták, ott is halt meg.) Egyike volt azoknak az embereknek, akik úgy tudtak segíteni, hogy nem alázták meg vele a megszorultat.

Kádár Lehel, az 1920-as ébredő világ híres újságírója is odajárt. Ő volt a főrendezője egy nevezetes vitának is. E vita során beugrattuk a mi drága galamblelkű Ajtay bácsinkat egy olyan kijelentésbe, amelynek a végén Lehel mondta ki a záró mondatot: „Józi bácsi, hosszú az út Smith Ádámtól Marxig!” Kádár a harmincas évek elején halt meg. Született regényíró képességei rejtőztek benne, de a napi politika elragadta. Egyetlen regénye egészen kiváló.

Kádár Levente, Lehelnek öccse, később belügyi államtitkár, gyerekkori pajtásom. A Toldy-reál és a Ferenc József Gimnázium diákjaiból alakult Mária-kongregációnak voltunk mindketten, harminc évvel korábban tagjai. Ő mondotta el, hogy a Szálasi pör idején a belügyminiszterrel együtt azért harcoltak, hogy ne börtönbe csukják ezt az embert, hanem bolondokházába, ne csináljanak belőle vértanút. Ez talán lejáratta volna még világra jötte előtt a magyarországi fasizmust. Levente ezenfelül egészen kiváló közjogásznak számított.

Gyakori, később állandó tag lett Csetényi József, a *Pesti Hírlap* közgazdasági rovatának vezetője. Magunk között Krákóczynak neveztük, mert idült gégehurutja miatt sűrűn krákogott. Nagyon jól ismerte a magyar gazdasági élet vezető egyéniségeit, és sok pontos információért vagyok adósa.

Eleinte ritkábban láttuk, később mindig eljött közénk Dessewffy Gyula, a *Kis Újság* szerkesztő-tulajdonosa. Igazi európeér. Alapos történelemtudása közgazdaságtani tájékozottsággal párosult. Talán a nemzedékeken át kifinomult törzs szóközt virágba benne? Vagy csak éppen jó vágányokra fektette nagyszerű édesapja abban az életkorban, amikor alakul a magatartás? Bennem mindig azt az érzést idézte fel, hogy fiatalnak álcázott napkeleti bölcs, vagy az a diák, aki hallgatta Kantot és Plátont, Voltaire-t és Szókratészt.

Katona Jenő volt a társaság legfiatalabbja. Dolgozott a *Magyarságnak*, de egyúttal a hercegprímás támogatásával kiadott katolikus hetilapnak, a *Korunk Szavának* is szerkesztője volt. Élénk fiú, aki minden vitába beleszólt, és nem csekély olvasottságot áruolt el.

Nagyjából a felsoroltak voltak az állandó tagok.

A társaság címét Pethő Sándor adta. Megállapította, hogy ahányan vagyunk, annyi egyéni felfogás, vagyis rögeszme áll szemben egymással. Mindenki elmondja a maga véleményét, helyesen rögeszméjét, és senkit sem győz meg, a rögeszmék csak kicserélődnek!

Eleinte csak vasárnaponként mentem közéjük. Később átvándorolt a társaság Pestre, a Modern Kávéházba, az volt a téli tanyahely, és a Hangli-Kioszkba nyáron.

Pethő munkája estefelé kezdődött, Ajtayt nem kötötte hivatalos óra, Zsilinszky a hetilapjából és a *Magyarságba* írt cikkekből élt, Huszár Károly a nyugdíjából, ugyanígy Keresztes tábornok. Tombornak nem kellett a gyógyszertárban lennie, ment az nélküle is. Kádár Lehel, mint újságíró sem volt időhöz kötve, tehát naponta délelőtt tíz órakor már nagyjából együtt volt a társaság. Én, mint revizor sem voltam az íróasztalomhoz kötve,

tehát egy-egy órára mindig lemehettem. Így aztán majdnem naponta én is ott voltam, amikor nem kellett vidékre utaznom revízióra.

Ha Pesten járt, ellátogatott hozzánk Bonyhádi Perczel Dezső is, hidasi földbirtokos, a Bonyhádi Takarékpénztár elnöke. Őt revizor koromból ismertem. Pethő mondta el nekem, hogy a Perczel család őse Percellus római konzul volt abban az időben, amikor Tiberius császár a felső-Rajna és a felső-Duna vidékét foglalta el.

Perczellet még Bonyhádon volt egy apró esetem. A helybeli másik intézet egyik igazgatósági tagja hívott meg többedmagunkkal vacsorára. Az ebédlőben beszélgetünk, amikor a szobalány rakja ki a tányérokat a szekrényből. A tányérok – egyébként dombornyomású, szép herendi porcellán – porosak voltak. A lány nem törölte le, de a vendégek igen. Csak Dezső meg én nem álltunk oda törölni. Elvégre nem sérthettük meg a háziasszonyt.

Apróság, amit a mai nemzedék aligha tud értékelni.

Volt aztán egy egész sereg kültag, illetve szívesen látott vendég. Ezekről az egyes esetek kapcsán fogok beszélni, hiszen a bemutatás éppen elég helyet foglalt el.

Nem megyek időrendben, hanem ahogyan eszembe jutnak, mondom el az ártatlan tréfákat vagy komoly eszmecsereket, felvetett és megvitatott gondolatokat.

Kezdjük egy kis tréfával. Szereplői Ajtay bácsi és Katona Jenő, akit egyébként valamennyien Jenő bátyáknak szólítottunk.

Egyik vasárnap délelőtt Jenő bátyánk nagyot késik. Józsi bácsi kérdezi, hol volt?

– A harmincévesek szervező ülésén – feleli Katona.

– No, akkor megyek és megszervezem a húszéveseket – mondja Józsi bácsi, aztán felkászálódik, a társaság pedig hahotázik.

Még a Philadelphiában történt. Ebben a kávéházban ült reggeltől estig Szabó Dezső, a kiváló író. Mint ember eléggé összeférhetetlen és modortalan volt. Állítólag a kávéház tulajdonosa élelmezte, ingyen, mert egyrészt Dezsőnek sosem volt pénze, másrészt, mert azt hitte, hogy a neves író vonzza oda az embereket.

Egyszer különösképpen rosszul ment a dolga, és ezt Féja Géza közvetítésével megüzente Pethőnek és Zsilinszkynek. Úgy segítettek rajta, hogy Ripka Ferenc főpolgármestertől kértek és kaptak Szabó támogatására 800 pengőt. Ezt Féja vitte oda Szabó Dezsőnek. Féja sokáig nem jön vissza, és élénk vitában van Dezsővel. Végre mégis feláll, és hozzánk jön. Félig bosszankodva, félig nevetve meséli el, hogy Szabó Dezső azt mondta, Pethő és Zsilinszky bizonyára ezer forintra vágják meg (sic!) Ripkát, és egy-egy százast zsebre vágják.

Nem lett belőle lovagias ügy, de többé nem törődtek az íróval. (Mondjam róla Szilágyi Dezsővel: Minden ember egyforma, az egyik ilyen, a másik olyan?)

Ha közgazdasági kérdésekre fordult a szó, tőlem is kértek véleményt. Én igyekeztem tárgyilagos lenni, és rámutattam távolabb fekvő okokra, vagy lehetséges következményekre. Talán – néha – egy kevés szkepszis is volt a szavaimban, ami Kádár Lehelnek adott alkalmat arra a megjegyzésre, hogy még a jégbehűtött szemüvegemből is árad a „nagybankárok” hidegsége.

Különösen a Hangliba, gyakran bejött Tömötör ezredes, a Ludovika Akadémia vezetője. Hadvezetési eszméi bőséges anyagot adtak Tombornak némi, néha nem is ártatlan csipkelődésre, de Tömötör hű maradt hozzánk.

Időnként Meskó Zoltán, a későbbi nyilas képviselő is odajött az asztalunkhoz. Ő Zsilinszkynek volt állandó áldozata, bár valamennyien kinevettük Hitler-imádatát és zavaros eszméit. Egyszer aztán hosszú időre elmaradt, mert Zsilinszky megkérdezte, hogy mennyit kap havonta a német követségtől, és komoly arccal figyelmeztette, hogy ne adja el magát olcsón, és ne rontsa le a magyar politikusok árfolyamát.

Olykor Ady Lajos, akkor tankerületi főigazgató, Ady Endre öccse is letelepedett az asztalnál. Csendes, higgadt és nyugodt ember volt, erős ellentéte bátyjának, ennek a csupa ideg, csupa robbanás titánnak. Sok apróságot mondott el Adyról, az emberről. Talán nem követek el kegyeletsértést – a költők is emberek –, ha elmesélem azt, amit arra a kérdésünkre felelt, hogy vajon abban az időben, amikor Ady a Léda-verseket írta, hű volt-e ehhez a Lédához, akinek a keresztnéve ugyanebből a négy betűből álló Adél volt?

– Bandi hűséges ember volt. Abban az időben mindössze négy komolyabb nő-esete volt, nem beszélve arról a negyven-ötven futó kalandról.

Néha, egyszer-egyszer a Centrál Kávéházba is átmentünk Surányi Miklóshoz. Valahol már megírtam, milyen hibátlanul beszélt magyarul ez a nagy író, akit talán majd egy későbbi, nyugodtabb, de érettebb nemzedék fog kellőképpen megbecsülni. Pethő lehetett a kezdeményezője annak a márvány emléktáblának, amelyet Surányi halála után helyeztek el az állandó asztala melletti falon. Egyik történelmi tárgyú regényén dolgozott akkortájt, és főleg Pethővel vitatta meg a kor eszméit és vezető gondolatait. Látszott, hogy milyen hálás nekem is, a többieknek is egy-egy megjegyzésért, amely mégiscsak adott egy-egy új árnyalatot vagy szint. Szellemtől sugárzó arcát senki sem fogja elfelejteni, ha egyszer is volt olyan szerencsés, hogy beszélhetett vele.

A Felvidék 1938-ban bekövetkezett visszacsatolása idején, de már előtte is, gyakran jött közénk Dvorcsák Győző és Vozáry János. Érdekes és színes ember volt mind a kettő. Dvorcsákban több volt a robbanó erő, Vozáry inkább européer volt. Dvorcsák magyarázta nekünk, hogy a felvidéki tótok nem egységes gondolkodású és tájékozódású nép, mert a nyugatiak erősen a csehekhez húznak és magyarelleneseek, ellenben a keletiek szelídek, szolidak és magyarbarátok.

Dvorcsák szeretett sakkozni, de sajnos sosem jutottunk hozzá, hogy a hatvannégyezős csataterén összemérjük erőnket. Folyton csak ígérettük egymásnak, hogy legközelebb...!

A magyar költőkről és az asztaltársaság ebbéli véleményéről e könyv más helyén már beszéltem.

Egyik vasárnap délelőtt a Modern Kávéházba látogatott el közénk Szántó György és Tamási Áron. Szántót, akiről tudjuk, hogy az 1914-es világháborúban megvakult, a felesége vezette.

Akkor jelent meg Szántónak IV. László és III. Endre magyar királyról írt regénye, az *Aranyágacska*.

Pethő és Zsilinszky éltek az alkalommal, és kérdőre vonták, honnan vette azt az adatot, hogy a Morvamezőn a cseh Ottokáron aratott győzelem másnapján László király Habsburgi Rudolffal is végezni akart, és csak a német származású magyar főurak tartották vissza ettől? Szántó azzal védekezett, hogy ő ezt valószínűnek tartja, de okmányszerűen nem tudja bizonyítani.

– De mégis kell, hogy legyen valami alapja – vélte Zsilinszky –, mert már az akkor alig tizennyolc éves, de zseniális árpádházi király jelleméből is erre kell következtetni. Későbbi, másféle intézkedései is bizonyíthatják ezt.

Végül én is szóhoz jutottam:

– De fiúk, talán van valami olyasmi is, amit költői intuíciónak vagyok bátor nevezni.

Egy pillanatnyi csend, aztán Szántó hálásan fordul a hangom irányába, de csak valami érthetetlen morgás jön ki ajkai közül, Zsilinszky pedig felém fordul, és azt mondja:

– Nesze nektek, ez a bankigazgató tanít minket, írókat!

Tamási Áron egész megjelenése csupa szerénység. Csak megszeretni lehetett ezt a drága fiút, aki újabb értékes színnel gazdagította a magyar irodalmat.

A Felvidék visszacsatolása után Horthy Miklós kormányzó fogadta Pethő Sándort. Tudtunk róla, de nem akartuk szóba hozni. Aztán Pethő maga mondta el, hogy miről beszéltek. Pethő kérdezte a kormányzó véleményét, de az így felelt:

– Azért kértem, hogy a te véleményedre halljam, te élsz az emberek között, beszélsz sok emberrel, a te véleményedre van szükségem, mert én be vagyok itt zárva. És nem tudom, hogy a környezetem mennyire őszinte.

Huberth Zoltán mondott el egyszer egy édes családbelügyi esetet. Ezüst lakodalmuk napján, vacsora után elbeszélgetett barátaival, és elmondta, hogy a feleségével sohasem volt vitája.

– Ez kizárt dolog! – jegyezte meg az egyik hosszabb férjpraxissal rendelkező barátja.

– Dehogynem – mondja Pista –, esküvőnk előtt megállapodtam a feleségemmel, hogy a kis ügyekben ő dönt, a nagyobbakban pedig én!

– No, és volt az elmúlt huszonöt évben nagy ügy? – szölt közbe a felesége.

A társaság kacagott, és ebben maradtak.

Nem én vagyok hivatott arra, hogy Bajcsy-Zsilinszky Endrének az 1944. évi ellenállási mozgalomban vitt szerepét méltassam, de egy kis apróságot ebből az időből nem hallgathatok el.

Egy nyári napon a Hangliban élveztük kettesben a jó dunai levegőt. Természetesen a fő tárgyat a német atrocitások tették. Halkan beszéltem, amikor Bandi rám szól:

– Beszélj hangosabban! Mögöttünk ül a Gestapo besúgója, hadd keresse meg a mai öt pengőjét!

Néhány perc múlva halljuk, hogy mögöttünk valaki fizeti a feketekávéját, és Géza bácsi, a főpincérek gyöngye azt mondja: – A viszontlátásra.

Ilyen hetyke legény volt Bandi.

Bandi mondta egyszer: – Meglátjátok, hogy egyszer le fogják dönteni Verbőczy szobrát, mert nem olvasta Marxot!

Egyszer eltréfálkoztunk azon, hogy milyen „ragyogó” évjáratot adott a hazának az 1886-os év. Ebben az évben születünk mi ketten, Pethő Sándor, Huszár Aladár és Szabados Pista barátom.

Ártatlan öngúny volt, és semmi más.

Sokat politizált a Rögeszmezsere Asztaltársaság, hiszen magyarok vagyunk. Nem volt ez afféle mindenáron ellenzékieskedő falusi kaszinóba illő csakazértis bírálása a kormánynak. Ellenben alaposan kivesszük a Bethlen-kormány földreformját, a kormányok mindenfajta gazdasági intézkedését, de elbeszélgettünk az akkor megjelent új könyvekről is. Vitasorozat

keletkezett abból, hogy egy szép napon megérkezik Bajcsy-Zsilinszky Endre, hóna alatt egy nagy könyvvel. Hosszú, függélyes ránc a homlokán, és tüzelnek a szemei. Oda áll az asztalhoz, és lecsapja a könyvet. A Hóman-Szekfű magyar történelem hetedik kötete volt, amelyet Szekfű Gyula írt a magyar újjászületés koráról (a 19. és 20. századról).

– Az ördög vigye el ezt az alakot. Ötszáz oldalon át akarja bizonyítani, hogy az egész magyar kultúra nem egyéb, mint a nagy németnek az utánzása. Az ő szemében csak a sváb az ember, amit itt jó magyarok csináltak, tettek, beszéltek és írtak, az mind-mind csak német kópia. Hát nem tudja ez a svábimádó, hogy Magyarországon, különösen abban az időben mindenki latinul beszélt, és öreg parasztok kezében is ott volt a Horatius? Hát az a Besseney nem Rousseau követője volt? Hát Berzsenyi Dánielben volt német hatás? Hát még a magyar költők latinos versemértéke sem bizonyít semmit? Ki kellene irtani ezt a fajzatot, amelyik még a magyar múltat is arra használja, hogy Hitlereket tömjénezen...

Aztán fellapozta a könyvet, és olvasta fel a ferdítéseket és hamisításokat. Egyik-másik olyan szembeszökő volt, hogy ezt a magam csekély tudásával is megállapíthattam.

Az asztaltól gyűrűzve indult meg akkor az az irodalmi és tudományos vita, amelyik természetesen – hisz forrófejű nép ez a magyar – a túlsó végletbe csapott.

Megint egyszer valami politikai kérdésről volt szó, és Pethő Sándor franciául idézett Anatole France könyvéből, a *Lázadó Angyalok*ból. Nekem nem nagyon stimmel az idézet, és végiglapoztam este a *La Révolte des Ange*-ot. Nem volt benne. Másnap – természetesen négy szemközt – megmondom Sándornak. Nevetve mondja:

– Hát ha te megnézed, nincs is benne, magam fogalmaztam az idézetet, és csak azért tulajdonítottam Francenak, hogy az ő tekintélye mögé bújjak. Egyébként nem illik ellenőrizni az idézeteket! Mi lenne az olvasottsággal?

Nevetünk.

Egyszer egy szombat délután Csabáról hazautaztomban, az étkező kocsiban találkozom Zsilinszky Endrével. Egy fiatalember volt vele, akivel franciául beszélt. Bemutatja: Henry Duteil, a *Figaro* munkatársa.

Duteil múltjához tartozik, hogy korábban a katolikus *Croix* munkatársa volt, de elküldték, mert megjósolta, hogy a német katolikus párt, a Centrum lesz az első párt, amely lefekszik Hitlernek. Amikor igaza lett, már ő nem ment vissza. Regényeket is írt, egyiket meg is tudtam szerezni.

Főképpen a kelet-európai ügyekkel foglalkozott, és erős rokonszenvet áruolt el a magyar területi követelések iránt. Ezért is hívta meg Bandi.

Azon a héten, amelynek végén találkoztunk, a magyar-román határt járták Sarkad körül, és Bandi nevetve beszélte el, hogy Duteil, a francia volt a tolmácsa, amikor román parasztokkal beszéltek. Édes lehetett: Duteil fordítja a románt franciára, és Bandi franciából magyarra, hogy jegyzeteket csinálhasson.

1929-ben sokat beszéltek Bajcsy-Zsilinszky Endre könyvéről, a *Nemzeti Radikalizmusról*. Természetesen a kormányparti sajtó mélységes hallgatással vallott színt. A földosztási tervek lebonyolításáról a bevezetőben beszéltem. Még egy gondolatomat vitte bele az egész ország életét felölélő programba: az állami vállalatokról voltam bátor azt követelni, hogy a magánvállalkozások módján adjanak ki évi zárszámadást és jelentést, ha pedig veszteséges a vállalat, csapják el a vezérigazgatót. Természetesen a nyereség-igény nem vonatkozott olyan szociális jellegű intézményekre, mint a kórházak.

Az egész asztal részletesen előadta rögeszméit a könyvben foglaltakra vonatkozóan. Volt, amit rögtön helyeselték, volt, amit hosszasan kellett bizonyítani. Egészen kis arányú társszerzőségem ellenére teljes erővel Bandi mellé álltam. Ma is állítom, hogy ki kellett volna rántani az országot a Bethlen-korszak hibáiból, mert hiba volt bőven. Nem volt szabad az ország ügyeit visszaposványosítani a háború előtti állapotokba. Haladni kellett egy sokkal belátóbb légkör felé. Valóságos segítség kellett és nem tüneti kezelés!

Nem tagadom, a kormány dolga nem volt könnyű. A háború pusztításai, az országtól elrabolt nyersanyagbázisok, a nyakunkba szakadt óriási nyugdíjteher és a pénzhígítás korának erkölcsrombolása. Az 1919. évi kommunista kísérletre elkerülhetetlenül kellett jönnie az ébredő visszavágásnak és a Britannianak. Akkor is, ma is, gyakran felsóhajtok: meddig nem lesz más a történelem, mint az ütések és visszaütések sorozata? Nem lehetne egyszer végre letörölni a táblát? Nem lehetne mégis felállítani azt a szellemi kerekasztalt, ahol elfogulatlanul, mindent megbocsátva keresnék a minél több ember minél nagyobb jólétét. Vagy talán nincs más megoldás, mint az atomhamu?

Mi annál a kerekasztalnál sokat beszélünk ezekről a kérdésekről, s ezért az én talán legszebb emlékem, hogy okos és melegszívű emberek körében tágult a látóhatárom.

Néha, hiszen napról-napra él az ember, egészen kiszolgáltatószerű ügyekről is beszélünk, de hátha egészen kicsiny tényezők összessége adja meg a nagy és végső megoldásokat? Ámbár van-e egyáltalán teljes és tökéletes megoldás? Mégsem szabad fanyar mosollyal legyinteni egyet, és azt mondani: hiú ábránd minden!

Innen is, onnan is sok mindent tudtuk arról, ami a színpalak mögött ment végbe.

Ilyen eset volt, amikor egy belga pénzcsoport ajánlkozott arra, hogy a lebontott Tabán helyén Badgastein módjára villákat épít, s ezekbe bevezeti a Rudas-fürdő gyógyvizét. Nagy eredményt lehetett remélni, komoly idegenforgalmat. A belgák vállalták az építést, bevezetést, felajánlották, hogy becsületesen megfizetik az adókat, és ötven év múlva a főváros tulajdonába megy át az egész! Már előrehaladtak a tárgyalások, amikor az egyik magyar tárgyaló megkérdezte, hogy mekkora lesz az ő jutaléka? A belgák fanyar mosollyal mondták: egy ilyen üzleten nem szokás keresni, és nem tárgyaltak tovább!

Nem tudom, ki volt ez a becstelen fráter!

Ne menjen feledésbe, hogy a Népszövetség ide küldött szakértője, a magyar szanalási művelet vezetője, Smith Jeremiás nem fogadta el a neki járó és kölcsönösen megállapított költségmegtérítést és tiszteletdíjat!

Mondjam erre talán azt, hogy csak a gazdag ember engedheti meg magának az önzetlenség fényűzését? Nem. Az ember volt ilyen! Ó! Mr. Smith, azoknak a bibliát olvasó amerikai polgároknak az egyike!

Hosszasan vitatkoztunk Kászonyi Németországban megjelent könyvének címe: *Rassenverwandschaft der Donauvölker* (A dunai népek faji rokonsága). A könyv külön tanulmányt érdemel. Talán egyszer erre is sort keríték.

Ez a könyv is motoszkálhatott Bajcsy-Zsilinszky Endre fejében, amikor megírta egyik könyvét, a *Helyünk és sorsunk Európában-t*. Tragikuma is van a könyvnek: *habent sua fata libelli* (A könyveknek megvan a maguk sorsa), rövidebb a könyv megjelenése után szakítottunk Jugoszláviával.

Egyszer nagyot mulattunk azon, hogy az egyik történelemírással is foglalkozó újságíró – ne mondjunk nevet! – kijelentette, hogy a történelem nagy emberei monogám természetűek, és hű férjek voltak!

Kitört a hahota, és pergőtűz módján, egymás szavába vágva mondtuk el Julius Caesar, XIV. Lajos, Napoleon, Talleyrand és sokak szerelmi kalandjait.

Abban viszont egyetértettünk, hogy a diktátorok mind kistermetű emberek voltak, és Napoleont, Mussolinit, Hitlert idézve végül is az ebédre szóló harangszó vetett véget a meséknek.

A népszövetségi kölcsön külföldi elhelyezését az angol, francia és amerikai bankok vállalták. A Bank of England a szokásos jutalékot odaajándékozta a Magyar Nemzeti Banknak, hogy töltsen fel vele a nyugdíjalapját.

Érdekes!

A frankhamisítási pörről is beszéltünk. Ebben az időben gyakran volt a társaságban dr. Auer Pál, a Francia Nemzeti Bank ügyvédje.

Külön tragikomédiája az egész ügynek, hogy egy a bankjegyek széléről hiányzó gombostűlyuk alapján fedezték fel, hogy hamisak azok a ragyogóan utánzott bankjegyek. A francia nemzeti bank nem átszalagozva, százas csomóban adja ki a bankjegyeket, hanem tizesével gombostűvel egybefűzve. Ezt nem tudták Windischgrätzék.

Az a bizonyos szalmaszál ezúttal egy gombostű lett.

Ebben az időben történt, hogy Zsilinszky Endre lapjában, az *Előőr*sben – az ő felkérésére – cikket írtam a védővámokról, majd a kartellekről. Utóbbinak azt a címet adtam: *Zsebek szimfóniája*. Ebből aztán szállóige lett, és én büszke vagyok arra, hogy egy új kifejezéssel gazdagítottam a közgazdaságtant. (E két cikk a fejezet végén olvasható.)

1935 körül jelent meg egy német nyelvű könyv, amelynek első érdekessége az volt, hogy Hollandiában nyomták, és egy budapesti könyvkereskedő neve szerepelt a címlapon mint kiadóé (Dick Manó). Írója J. Priester, címe *Das deutsche Wirtschaftswunder* (A német gazdasági csoda).

A szerző és a könyv külön története a második érdekesség. Az öt nagy angol bank megbízta Priester professzort Berlinben, hogy adjon nekik teljes képet a német gazdasági életről. Priester nekifogott, de munka közben jobbnak látta, ha kimegy Londonba, és ott fejezi be a könyvét. Ott is maradt, és talán ma már mint angol állampolgár gondol a német sörre.

Kezdi a harmincas évek elején magasba szökkent munkanélküliséggel. Hitler hivatalba lépésekor hat millió munkanélkülije volt Németországnak. Rettenetes teher, de még rettenetesebb a vele szenvedő családtagokkal a nyomor, éhezés és nélkülözés. Talán nagyobb baj, mint maga az elvesztett háború. Hitler, természetesen nem a maga eszéből, hanem Schacht tanácsaira nekiállt, és megépítette a Mussolini-féle nyílegyenes autósztrádák mintájára a német hadsereg felvonulási országutjait. Ez az ötlet a német nagyvezérkartól eredhetett, amelyben nem aludt ki a revanche vágya. (Hitler és a vezérkar kapcsolatáról sokat lehetne beszélni. Lásd Jean Bardaunne könyvét, *Le colonel Nicolai, espion de génie* – Nicolai ezredes, a zseniális kém).

Épültek a széles, nyolc kocsira méretezett keresztvezésmentes betonutak. Nekiindult a repülőgép és hadiszer gyártása is. Közgazdaságtanilag minden hadi kiadás szegényné teszi az országot, de Priester bizonyítja, hogy ez a szabály nem törvény. Kifejti, hogy nem kell a fegyvereket elszüntetni, nem kell okvetlenül háborút kezdeni, ha meg is van a fegyver. Ötven évig is fel lehet szívni ezekre a munkákra az embertöbbletet, és még az sem baj, ha végül lomtár-

ba kerül az egész! Amint nincs munka nélkül maradt ember, fellendül a fogyasztás, vele fut a fogyasztási javak szaporítása, és nincs semmi baj. Végző elemzésben minden sűrűn lakott országban a katonai kiképzésre bevonultak a munkanélküliséget csökkentik. Íme! A gyárból katonának bevonuló ifjúság nem a gyártás és a termelés üzemében hiányzik, hanem tulajdonképpen helyet ad a felkínálkozó munkaerőnek.

Ezt a könyvet én vittem a kerekasztalhoz, és én indítottam meg a vitát, amelyből Ajtay Józsefnek és Csetényi Józsefnek született egy-egy, a magyar válsággal foglalkozó könyve.

Egyik téma hozza magával a többi. Így beszélünk napokon és órákon át Hjalmar Schacht közgazdasági szélhámoságairól. Mert ez az ember a legnagyobb gazdasági lángelmék egyike, tehát szélhámos! Azt a nagyméretű és az egész világot befonó pénzügyi kalandot csak nagy ember csinálhatta meg. Az ő érdeme volt (készakarva és tudatosan használom az érdem szót!), hogy az a Németország, amelynek hatvankét milliárd dollárt kellett volna hadisarcként fizetnie, majdnem ekkora összeget tudott kihúzni a győztesek zsebéből, és majdnem azt mondhatnánk, hogy nem Németország fizetett, hanem őt fizették ki, persze nem dollárral, hanem nyersanyaggal, és mert a németek dolgozták fel a nyersanyagot, iparcikkeikkel ők gazdagodtak. Nem vitás, hogy olcsón vett nyersanyagot importálva és kész cikket exportálva tulajdonképpen munkabért exportálok, vagyis a vevővel fiztettem meg a magam munkáit. Az orránál fogva vezetett Nyugat csak nyelvöltögetéssel felelgetett, és megíratta a *Varázsló* életrajzát. Ebben a könyvben úgy lepecskolják ezt az öreg fiút, hogy az már dicséret számba megy.

Hát, efféle dolgokról is sok rögeszmét cseréltünk.

Még nem indult meg a hadigépezet, de az asztal foglalkozott a háború lehetőségével. Tombor Jenő hozott magával egy Európa-térképet, és felvázolta egy Oroszország ellen indítandó háború felvonulási útjait. A Kárpátok és a Keleti-tenger között csak három vasút vezetett kelet felé. Ez kevés. Maradtak az országutak. A két tényező alapján, még a szükséges időt is figyelembe véve, Tombor rámutatott arra is, hogy hol fejlődhetnek ki nagy csaták. Hol van természetes akadály, és hol rohanhat akadálytalanul egy jól gépesített hadsereg. Citálta persze az abesszin háború tapasztalatait is.

Mikor aztán valóban sor került a német-orosz összecsapásra, szerettem volna felsóhajtani, hogyan tud ez az ember. A német hadvezetés művészetéről jó véleménye volt, de elismeréssel beszélt az orosz katonákról is. Természetesen nem tudtuk, mekkora az orosz hadiipar, és melyek képességének korlátai.

Az orosz életről és általában a kommunista életformáról Zsilinszky is elmondta felfogását. A *Nemzeti Radikalizmus* elején sóhajt fel: Ne legyen az ember a gép rabja.

Egyszer beszélgettünk az utópiákról is. Legkiemelkedőbbnek Bellamyt tartottuk. Én persze hadakoztam ellene Michaelist idézve. No, de erről már írtam fentebb, ahol a könyveket magasztalom.

Sok érdekes apróságot mondott el Pethő Sándor abból az időből, amikor ifjabb Andrassy Gyulának dolgozott. Egyébként az volt a véleménye róla, hogy már enerált nemzedéke a régi családnak. Sokat ábrándozott, és kevés volt benne a tett vágya. Emelkedett szellemnek tartotta, és beszélt nagy olvasottságáról.

Egy szép napon valami pénzügyminiszteri intézkedésről beszélünk. Más megoldást találtam volna célravezetőbbnek, s ezt ki is fejtettem. Pethő felém fordul, és ezt mondja:

– Szilárd! Ha én leszek a miniszterelnök, vállalod a pénzügyminiszteri tárcát?

– Nem!

– Miért nem?
 – Mert nem értek hozzá!
 – Nos akkor mégis csak te leszel a pénzügyminiszter, mert te legalább bevallod, hogy nem értesz hozzá.

Több napon át volt beszélgetésünk tárgya az a Talleyrand-című vezércikk, amelyet Pethő írt, Hitler uralomra jutása napján. Én a cikkből főként azt láttam, hogy talán túlságosan is ismeri azt a kort, amikor a franciák utolsó és talán legnagyobb államférfi-úja dirigálta az európai nagy politikát. Sajnos, már nem beszélgethettem vele Ferrero *Talleyrand-könyvéről*. Kíváncsi volnék a véleményére, és ha az elysiumi mezőkön megint találkozunk, át is fogjuk beszélni a könyvet. Lehet, hogy Ferrerót és Talleyrandot is belevonjuk a vitába.

Amíg az asztaltársaságról papírra vettem gondolataimat és emlékeimet, folyton szemem előtt lebegett Pethő Sándor tragikus halála. Folyton halasztgattam, sehogyan sem akartam rátérni. Most aztán mégis bele kell fognom, mert ez is történelem.

Szent István király napján 1940-ben jött meg a híre, hogy Balatonfüreden egy vadul száguldó autó szétaposta azt a kis taxit, amellyel Pethő hazafelé kocogott.

Akkor láttam meglett férfiák szeméből könnyeket legördülni, és én velük könnyeztem.

Pethő Sándort mindig úgy láttam, hogy ő az ember, aki, ha kilencven évig él, sem ad ki mindent magából, pedig naponta többet alkot, mint sok más ember egész életében.

Mindig bámultam benne a mindent megértés képességét, ami a mély gondolkodók egyik vonása. Csodáltam tiszta ítéleteit és józan tartózkodását. Sokszor fordított tréfára egy-egy komoly dolgot, hogy ezzel is közelebb férközzön a szívünkhöz. Tudott nevetni... és hátha ez a legértékesebb képesség, amely az embernek megadatott?

És magyar volt!

Hiába gyötöröm az agyamat, nem tudom elképzelni, mit írt és mondott volna a háborúba lépésünkről, a Szálasi kormányról és napjainkról? Vagy talán higgyem, hogy a Gondviselés éppen attól a meddő harctól akarta megkímélni, amelyben Bajcsy-Zsilinszky Endre és Huszár Aladár elvázott? Talán ez volt a legnagyobb ajándéka a Mindenhatónak, amelyért csak hálát adni szabad.

Elmélkedés a védővámokról

(1930)

Felejtünk el minden doktrínát, ne gondoljunk az angol védővámosok és cobdenisták elvi és hatalmi harcaira, és ne gátoljanak az iparpártolás és mezőgazdaság védelmi jelszavai. Minden elfogultság nélkül vizsgáljuk meg, miként hatnak a vámok a termelési és feldolgozási árakra, azután beszéljünk majd még a kincstár bevételi vágyairól is.

Példaként olyan cikket választunk, amely nem is terem nálunk, és ipari feldolgozásra sem kerül, nehogy valamely konkrét példa esetén az árfolyamlapot és vámtarifát vágja fejünkhöz a nyájas olvasó. A könnyebbség kedvéért ezenfelül még elnagyolt kerek számokkal fogunk dolgozni.

Beszéljünk egy képzeletbeli növényről, amelynek olyan magva van, amelyből olajat ütnek, és az olajütőkön visszamaradt anyag jó takarmány. Tegyük fel azt is, hogy e növény kalászos növény, és évente kell vetni. A számításokhoz feltételezett adatok a következők: az országban terem 10.000 holdon, holdanként 10 mázsát számítva, 100.000 mázsa mag, a feldolgo-

zás során minden mázsa magból egynegyed mázsányi olaj szükséglete évi 50.000 mázsa. Árfolyamok: Hamburgban a mag mázsája 15 pengő, az olajat a trieszti tőzsdén 60 pengővel jegyzik, a fuvar Hamburgtól Szolnokig 2 pengő, Trieszttől Szolnokig 1.5, pengő, a mag vámja 10 pengő, az olajé 40 pengő, a takarmány-melléktermék kalóriaértéke a kukoricáéval egyenlő, tehát mázsánként 8 pengővel értékesíthető.

Most nézzünk be egy pillanatra a feldolgozóiparhoz. Hamburgban a mag ára 15 pengő, tehát az iparnak egy-egy mázsa magért 15 pengő vételárat, 2 pengő fuvardíjat, és 10 pengő vámot, összesen 27 pengőt kell fizetnie. Ez a mag szolnoki paritása.

Ezután látogassuk meg a termelőt. Tíz holdon termel magot, kell 5 mázsa vetőmag, ez 17 pengővel = 135 P; a vetés költsége, a bérszántással, holdanként 16 P = 160 P; aratási költsége a termésérték egy tizede, tehát 10 mázsa után 27 P-vel = 270 P; a termelő évi adója = 80 P; a 10 hold föld árát 1000 pengővel számítva, adjunk még neki a 10.000 P tőkeérték után 10 százalék bőven számított tőkekamatot, ez = 1.000 P., tehát 10 mázsa mag értéke = 1.645 P., vagyis a termelőnek 16.45 pengőbe került egy mázsa mag, s a Szolnokig való szállításért mázsánként 45 fillér költséget levonva, terménye 16 pengőt ér. Ha 1 pengőt elenged a szolnoki paritás 27 pengőjéből, mert versenyez vele, 26 pengőt fog kapni, és így nála a 10 pengős vám teljes mértékben érvényesül, ami magyar nyelvre lefordítva azt jelenti, hogy mázsánként kapott 10 pengő nemzeti ajándékot, illetve e magtermelők összessége az ország egész termése után 1 millió pengőt. (Vigyázat! Egyelőre ne irigyeljük a gazdát, erről a millió pengőről még lesz szó!)

Térjünk most vissza az iparhoz. Az 50.000 mázsa olaj előállításához kell 200.000 mázsa mag. A belföldi 100.000 mázsát megveszi 26 pengőjével, a külföldit 27 pengővel, tehát átlagban 26,50 pengőt ad ki. Huszonöt mázsa olaj másfélnapos előállítási költségeit, a munkaszünetes napok holt rezsijével 2 napos tételekkel számítva a gyártás kalkulációja így alakul: 100 mázsa mag = 2.650 P, 10 mázsa szén = 60 P; üzemvezető, napszámosok, vezető- és irodai személyzet 2 napi illetményei = 176 P; egyéb generálrezsi = 22 P; gépkocsikopás, amortizáció (100 ezer P befektetés 15 évi élettartammal) 2 napi részlete = 37 P; a befektetett tőke 10 százalékos tőkekamata 2 napra = 55 P; összesen 3.000 pengő.

Melléktermékünk 75 mázsa takarmány, ami 8 pengőjével 600 pengőt ér, tehát ezt leszámítva, a 25 mázsa olaj 2400 pengőbe került, ami mázsánként 96 pengőt jelent. Ezzel szemben a trieszti olaj mázsánként 1.50 P fuvar és 40 P vámot számítva, szolnoki paritásban 101.50 P-be kerül (ennyi lesz a hazai olaj ára is), tehát az ipar nemzeti ajándéka mázsánként 5.50 P, az egész hazai termék feldolgozásából eredő 25.000 mázsa után 137.500 P és a behozott 100.000 mázsából ütött 25.000 mázsa olaj után ugyanannyi, vagyis összesen közel 300.000 P. A fogyasztást terhelő nemzeti ajándékok végösszege ezek szerint közel 1,300.000 P.

Most aztán kiábrándítjuk a gazdára irigykedőket. Tudjuk, hogy a gyáripar kiválóan szervezett szövetségben tömörült, a termelők pedig még szervezetlenek, tehát a gyáripar a nemzeti ajándék egynegyedével megelégedni nem fog, hanem az egésznek megszerzésére fog törekedni. A szükséges fegyvereket elég megemlíteni: termelési előleg a termés lekötése mellett, átvételi árfolyam hamburgi jegyzésen, de a gazda költségén a gyárba szállítva, minőségi kifogások a gyár területén (Isten ments! a gazdánál!), mázsálás ugyanott (mert a vasút megbízhatatlan!), hulladék és porsúlylevonás 2-5 százalék stb., hogy végül a termelő mázsánként nem az önköltségi 16 pengőt, hanem csak 12 pengőt fog kapni, vagyis a gyár az egész nemzeti ajándékon felül 100.000 mázsa után még 400.000 pengőt is kivesz a termelő zsebéből, és összesen közel 1.700.000 pengőt keres – a mezőgazdasági és ipari vámvédelem – szervezottsége révén, a gazda pedig semmi hasznát nem látta a vámvédelemnek.

(Tisztelettel jegyezzük meg, hogy az „elméletek” szerint a vámvédelem csak olyan nyersanyagoknál nem érezteti hatását, amelyekből feleslegünk van. Mint a példa mutatja, ott sem,

ahol behozatalra szorul az ország, feltéve, hogy a gyáripár a felvevő és nem a szervezetlen magánfogyasztás.)

Ezek után tegyünk rövid tisztelgő látogatást a vámhivatalban. A vámhivatal kap százezer mázsa mag behozataláért, vagy ha csak a huszonötezer mázsa olaj jött be, összesen 1 millió pengőt.

Közbevetett első tanulság: az állam kapott egymillió pengőt, de hogy ezt megkaphatta, hozzá kellett járulnia ahhoz, hogy a gyáripár 1.300.000-el adóztassa meg a fogyasztást, a polgári hasznon felül (10 százalék a befektetett tőke után plusz gépönamortizáció), mert hogy a „társulati” adóban nem kap, vagy alig kap meg valamit az 1,700.000 pengőből, arról gondoskodik a „mérlegtechnika”.)

Második tanulság a gazdák részére. Ne nézd a hamburgi (chicagói és liverpooli) árfolyamlapot, hanem szervezkedj! (Termelőszövetkezetek).

Most pedig lássuk a medvét, vagyis a megoldást azzal az előzetes elhatározással, hogy a magtermelésnek és olajipárnak együttesen egymillió pengővel kell a közteherviselésben részt vennie.

A jelenlegi érvényes játékszabályok szerint ebben a hármás alsós partiban a gazda és az államkincstár felfedett kártyákkal játszik, a gyáripár letakarja a lapjait (a ráfizető kibic a fogyasztó), a talonban pedig ott van a gazda fagykára, jégesője, rozsdája, no meg utoljára, de nem utolsó „esélye” az argentinai túltermelés. (Hozzávetőleg még egyetérthetünk abban, hogy a vám burkolt fogyasztási adó.)

Tehát áll a játék, de tessék a tisztelt gyáripárnak is felfedni a lapokat. Vizsgáltsa meg az állam szakemberekkel és kereskedelmi szakrevizorokkal a gyárak számadásait. Ezek majd megállapítják, hogy a „modern” berendezésű gyárnak mibe kerül – polgári haszonnal együtt – a készáru, ha a gazda is polgári haszonnal megfejtelt árban szállítja a belföldi nyersanyagot. Ezután csapjanak a behozandó nyersanyag árához annyi vámot, hogy a mindenáron dumpingelő se hozhassa be portékáját a belföldi termelő előállításí árán alul. A nyersanyag vámbevételét most vonjuk le az egymillió pengőből, és a hiányt osszuk szét a gyáripár egész termelésére. Amennyivel az a gyáron át beszedendő fogyasztási adó a külföldi készáru árfolyama fölél emeli a belföldi fogyasztói árat, annyi legyen a készáru vámjá.

A revíziós számításokat és eredményeket méltóztassék a nyilvánossággal (és adóhivatallal) közölni, hogy a fogyasztó, még ha szervezetlen is, tudja azt az árat, amit tőle joggal követelhetnek.

Végül a bevezetésben adott terméseredmény-, gyártási- és készáruszükségletek-átlagok alapján ejtsük meg az utólagos ellenőrző számításokat, megállapítván természetesen az új vámtarifát is.

A termelő vetőmagszükségletét és az aratási költséget 27 pengős magárfolyamon számítottuk. Ha a hamburgi árfolyamhoz 3 pengő vámot számítunk csak, a termelő költsége mázsánként csak 235 fillérrel lesz kevesebb és 15 pengővel adhatja a gyárnak. A 3 pengős vám viszont elegendő ahhoz, hogy a Hamburgban 15 pengős mag Szolnokig 20 pengőbe kerüljön, és ne ronthassa a gazda árait.

A gyár számítása így módosul. Nyersanyagának (fele belföldi 15 pengővel, fele külföldi 20 pengővel) átlagára 17.50 pengő lesz, és az első számvetésben figyelembe vett 2650 P helyett csak 1750 P magárat kell fizetnie, polgári haszonnal megfejtelt eladási ára pedig 96 pengő helyett csak 61.33 pengő lesz.

Az állam a magbehozatalnál 300 ezer pengőt már megkapott, és a hiányzó 700.000 pengőt kell az egész kész gyártmányzükséglet mázsái között megosztani. Ez az 50.000 mázsás feltételezett fogyasztásnál mázsánként 14 pengőt jelent.

A gyárak 61.33 pengős árához a 14 pengős fogyasztási adót hozzáítva, az olaj belföldi ára 75.33 P lesz. A vámot 15 pengővel megállapítva, a külföldi áru (60 + 15 + 1.50 fuvar,

egyenlő 76.50 P) konkurálni nem tud, be sem jöhet, és főleg nem veheti el a magyar gyári munkás kenyerét.

A fogyasztás tehát megtakarított minden mázsza olajon 26 pengőt (összesen 1.300.000 pengőt, lásd fent!), a gazda nem vesztett a termelésen és az állam is megkapta a maga 1 millió pengőjét.

Mindehhez pedig az szükséges – hogy végrehajtási utasítással is szolgáljunk –, a gyárak és a gazdák szövetségének kiküldöttjei, valamint az állam megbízottja évente néhányszor üljenek le az asztalhoz, és elfogultság nélkül, felfedett kártyákkal kössék meg a maguk *kollektív szerződését*.

(*Előőrs*, 1930. december 20., 11. old.)

Zsebek szimfóniája

(Iparpártolás, vámvédelem és – kartell)
(1931)

*Akkor monda nékik:
Adjátok meg azért,
ami a Császáré, a Császárnak
és ami az Istené, Istennek.
Máté evang. 22., 21.*

Iparra szüksége van az országnak, tehát az ipar létalapjait megtámadni nem szabad, és fejlődési lehetőségeit elvágni bűn és hiba volna. Nagyipar és kisipar egyaránt a köz javát szolgálja azzal, hogy szükségleteket elégít ki, és embereknek, „adóalanyoknak” ad megélhetést. Az iparnak elsősorban tőkére van szüksége, Tőke, gondolat, ötlet és emberi munka összefogása kell hozzá, de még ez sem elég, hanem a köznek, az államhatalomnak is segédkeznie kell. Különösen Magyarország ipara szorul ma erre a segítő kézre, mert ipara – hála a régi idők meglehetősen pártolási módszereinek – még sok ágazatában gyöngye. Nem edződött a világvérseny idegölő iramához.

De ne hánytorgassuk fel a múltakat. Az 1867-es kiegyezést követő nagy gazdasági felledülés korszakában a magyar ipar a Habsburg-monarchia dédelgetett osztrák és cseh nagyiparának járszalagán indulhatott csak meg, és az úgynevezett nagyipar kezdetben nem is volt egyéb, mint ezeknek az expozitúrája. Az osztrák és cseh gyárak fiókjai árasztották el azokat a magyar helyeket, ahol a helyzeti adottság nyújtott kedvező lehetőségeket. Természetes, hogy az osztrák vagy cseh cégszövetség elé elég volt odatenni a magyar szót, és csak az esetek kisebb részében adták meg azt a sovány engedményt, hogy egészen magyar hangzású cégszöveget írjanak ki a gyár kapujára. A magyar gazdasági élet vezérifiai, miniszterek és bankigazgatók egyaránt zengő mellhangokon dalolták világgá, hogy van magyar ipar, és ezt a magyar ipart pártolni kell. A pártolás pedig módszereiben eltalálta a legkorlátoltabbat, a szubvenciót. Érthető is, mert hiszen a vámvédelemben rejlő támogatást az osztrák és cseh szempontok teljes mértékű figyelembevételével Bécsben szerkesztették. A magyar állam pénze, a magyar munkás veritékes munkájának eredménye az igazgatósági jutalékokon és a szelvényjövédelen keresztül ugyanis Bécsben és Prágában kötött ki.

Magyarország a trianoni összeomlásban drágán fizette meg gazdasági önállóságát, de a magyar gazdasági élet vezető férfiai képtelenek voltak levetni magukról a régi iskola doktrínáit. Védeni kell az ipart mindenáron, vámmal, adókedvezménnyel, szubvencióval, és közéleti nagyságainknak adandó igazgatósági tagságokkal. Védeni kell akkor is, ha mindnyájan

belepusztulunk. Ilyen eszmekör és ilyen felfogás érvényesülése mellett nem csodálkozhatunk azon, hogy Magyarországon lombos, virágzó fába szökött a kartell is.

Nemzeti gondolat, a nemzeti érdekek felismerése, Magyarország földrajzi adottságainak megértése és mindeneknek ebbe a horizontba való beállítása távol áll ezektől az emberektől.

Azt az ipart, amely magyar embereknek ad kenyeret, amely a magyar föld terményeit dolgozza fel, amely adójával a köznek megadja azt, ami a közé, igen is kell támogatni. Csak ilyen mellé állhat oda az állam a maga erejével.

Mai elszegényedtségünkben nem kívánhatjuk az amúgy is túlméretezett költségvetéstől, hogy tőkét adjon. Ez erkölcstelen volna azért is, mert az én, te, ő – a mi pénzünkön ne kísérletezzen senki. Az iparpártolás felső határa, a legnagyobb engedmény, amit a nemzet ma adhat, az adókedvezmény egyrészről és a vámvédelem – de csak az ésszerű és a munkabért védő vámvédelem – másrészről.

Adjon az állam adókedvezményt arra az időre, amíg egy új vállalkozás, vagy a határcsonkítások folytán létalapjaiban megtámadott iparág, vagy az idegen tőke kivonásával meggyengült gyár ismét erőre kaphat. Azt, hogy melyek azok az iparágak, amelyek erre a kedvezményre igényt tarthatnak, azok állapítsák meg, akik nincsenek lekötelve egyiknek sem. Az adókedvezmény természetesen csak időleges lehet. Szakemberek állapítsák meg azt, hogy akár egy egész iparág, akár egyes gyárak, vagy vállalkozások meg tudnak-e már állani a saját lábukon. A borjút nem lehet megféjni, meg kell várni, amíg tud tejet adni, ha pedig már ott tartunk, akkor vigyázni kell arra, hogy le ne vágjuk a tejet adó állatnak a lábát vagy a fejét. A megállapítást pedig ne bízassák jogászokra és bürokratákra, hanem technikai szakemberekre és hites könyvszakértőkre.

A nemzet, az állam, az ország teszi lehetővé az ipart, az ő támogatása kell ahhoz, hogy a befektetett tőke gyümölcsöt hozzon. Tehát igen is joga van az államnak megmérni azt, hogy az általa nyújtott lehetőségek mennyi gyümölcsöt teremnek, és a köznek joga van megállapítani azt is, hogy a termésből mi szálljon vissza az összességre. Dohos agyvelők szabad versenyről fecsegnek, tökfilkók a vállalkozás szabadságát harsogják bele a világba, és ugyanakkor – *procul negotiis* – távol a világ zajjától, a szelvényeket vagdossák.

A vámvédelem sem emelkedhetik túl azon a mértéken, amely a munkás munkabérét és a technikai és üzleti vezetők becsületos polgári jólétét biztosítja.

Miként az egyik legutóbbi számunkban „Elmélkedés a védővámokról” című cikkünkben kifejtettük, a vám lényegében burkolt fogyasztási adó. Minden fogyasztási adó igazságtalan és tulajdonképpen kiirtandó lenne. Minthogy azonban nem lehet a behozatal elől teljesen lezárni a határokat, ehhez a kisegítő eszközhez kell nyúlni az ipar védelmében. Ez a védelem azonban nem mehet odáig, hogy a tehetségtelen és lusta tanulónak adjon jeles osztályzatot, tehát pipogya, haladni nem akaró, racionalizálást csak a munkáselbocsátásban kereső és találó fajankókat és osztaléklovagokat támogasson.

A mai magyar ipar íródeákjai ügyesen tudják megszövegezni azokat a hősköltevényeket, amelyeket az igazgatói stallumokba visszavonuló közéleti nagyságok dadogása harsogó szimfóniává csendít egybe. Amikor a gazdatársadalom és a fogyasztóközönség végre felhördül, és a vámvédelmen túl immár a kartellekben is védelmet lelő rossz diákokra virgácsot akar emelni, egy új wagneri motívumot dob bele az újságok nyilvánosságába.

Pianissimóval kezdve az összes hangszerek átveszik és crescendo-unisono zengik, hogy *nem szabad elvadítani a tőkét*. Mert a tőke érzékeny, mint a mimóza, és amint ferde szemmel néznek rá, rögtön veszi a sátorfáját, és szebb vidékre költözik. Amint az iparbárók nagy jóvedelmét kezdi firtatni a közvélemény, telekürtölik a világot az ipar válsághírével, és munkáselbocsátás rémeivel fenyegetőznek.

Tagadjuk és ismét csak tagadjuk azt, hogy a tőke olyan hamar kész megfutamodni az első puskalövésre. *De tagadjuk azt is, hogy az úgynevezett tőke egyáltalán meg tud szökni*. Itt áll

a gyár, abban vannak beleépítve a gépek, itt vannak az energiaforrások, és itt vannak, megfogva bár, de törve nem, a bányák, aminthogy itt vannak az igazgató urak villái is. Rájuk is vonatkozik: itt élned, halnod kell.

A racionálisan dolgozó, becsületesen vezetett, rendes polgári haszonnal megelégedett ipar vitalitása sokkal rosszabb körülmények között is megtalálja a maga életlehetőségeit. Ha megvannak az életlehetőségei, és nincs takargatnivalója, amint hogy nem is szabad, hogy takargatnivalója legyen, a revíziótól sem kell félnie. Még attól a revizortól sem kell félnie, amely vizsgálatának eredményét nyilvánosságra hozza. Sőt, a nyilvánosság lehet az az egyetlen kényszerítő, de egyben támogató kéz is, amely levagdálja a kinövéseket, és jóváhagyja az állam támogató tényeit, ha erre szükség van, vagy erre rászolgáltak.

A kartell irodalma szeret különbséget tenni káros és jótékony kartellek között. Természetesen az éppen szóban forgó kartell mindig jótékony. Elfelejtik azt, hogy valamely iparágon belül létrejött olyan egyezmény, amely egységes típusok megállapítására törekszik, vagy valamely iparág különböző készítményeit az árcsökkentés érdekében megfelelő munkamegosztással állítja elő, nem kartell. Elfelejtik azt, hogy a közös értékesítés központi irodája sem káros intézmény. A közös hitelvédelem, vagyis a viszontelárusítók intézményes és központi ellenőrzése sem csinál bajt. Ellenben igenis káros és kiirtandó minden olyan kísérlet, amely a termelés csökkentésével, a külföldi verseny kizárásával, az árak megállapításával a fogyasztók zsebére pályázik. A fogyasztók kartelljét létrehozni nehéz, sőt, azt mondhatnánk, lehetetlen. Ezért feladata a hatalomnak – annál a jognál fogva, sőt, azt is mondhatnánk, azzal az ürüggyel, hogy a köznek a szolgája –, hogy megvizsgálja minden befolyástól mentesen a kartellizált gyárak számadásait, és szakemberekkel megállapíttassa azt is, vajon nem a modernizálástól való irtózás az a lendítő erő, amely a kartellek ölelő keblére csábítja a kartelltagokat.

Igenis, szükség van szabad versenyre, igenis, érvényesüljön a jobb ötlet, az ügyesség és a vállalkozó kedv. Ha pedig ennek éppen a kartell állja útját, akkor ne újságkolumnák jeremiái siralmaival próbáljunk segíteni a bajon, hanem éljen hatalmával a hatalom, és fogja meg ott a káros kartellek torkát, ahol a legérzékenyebb. Támogassa a kartellen kívül álló gyárakat, és a kartelltagok árdragítását csapolja meg a köz javára. Vegye vissza a fogyasztóközönstől elvont ezeket és milliókat azzal, hogy a kartelltagok adóját megszorozza. Ha drágít a kartell, most már legyen jogcíme is a drágításra. Aztán pedig próbálja meg, vajon még mindig jó üzlet-e a drágítás, ha elveszem illegitim hasznát, és ugyanakkor legádázabb ellenségét kisebb adóterhével abba a helyzetbe hozom, hogy vevőkörét elhódítja.

Ez a gyógy mód a legmodernebb orvosi technika eredményein alapszik. A baj ellen annak ellenmértét fejlesztjük ki.

(*Előőrs*, 1931. február 8., 11. old.)